

MÚA PHƯƠNG TƯỚNG XUẤT UY - THỔ THẦN HƯỚNG ĐẠO MỘT DI SẢN VĂN HÓA TÂM LINH ĐẶC SẮC

PHAN THANH TỊNH

Tỉnh Quảng Bình từ nhiều thập kỷ nay với bề dày hơn 410 năm lịch sử, cùng với sự hình thành các cộng đồng dân cư làng xã và phong tục tập quán là sự xuất hiện các di sản văn hóa phi vật thể. Trừ một số di sản xuất hiện tại nội địa như hồ khoan Lê Thủy, hồ thuốc Minh Hóa, hồ lái lợn. Còn lại là các di sản văn hóa được lan truyền từ đằng ngoài vào và đằng trong ra. Có thể chia làm hai vùng có đặc trưng riêng biệt: Ở Bắc sông Gianh có *ca trù, tuồng bắc, hát sắc bùa*. Ở Nam sông Gianh có rất nhiều điệu hò điệu lý cùng với đó là nhiều điệu múa phục vụ lễ hội tôn giáo ở các đình đền và vui chơi ngày Tết như *múa Tứ linh, múa Long hổ giao hội, vũ khúc dâng đàn cung* (múa bông chèo cạn) từ Huế ra, *đánh bài chòi, diễn tuồng hát bội* lan truyền từ các tỉnh Nam Trung Bộ.

Trong số đó có một điệu múa phục vụ nghi lễ đưa tang tiễn đưa linh cửu người quá cố về nơi an nghỉ cuối cùng, kết hợp với các điệu hò *đưa linh, hò mái sấp, mái ba, mái chè, mái nện*. Điệu múa này phổ biến rộng rãi ở các xã đồng chiêm trũng vùng giữa huyện Lệ Thủy như Phong, An, Lộc, Liên, Xuân Thủy mà trọng tâm là Mỹ Lộc Thượng thuộc xã An Thủy. Vùng đất này thường xuyên bị ngập lụt vì thế người ta phải đưa linh cửu chở bằng thuyền lên an táng ở vùng đồi núi xa.

Khi làm xong các nghi lễ thủ tục về tẩm liệm, thần phục, một đội âm công được cử đến để di quan gồm có 10 người ăn mặc áo chèn đỏ thắt lưng vàng chít khăn đỏ, có một người

ăn vận áo bào, đội mũ kim khôi gõ sanh đánh nhịp chỉ huy. Đội âm công múa chạy 3 vòng trên sân rồi vào đứng hai hàng bên linh cửu, người chỉ huy bắt nhịp hò lên bài *hò đưa linh*. Các âm công theo nhịp trống, nhịp sanh đưa áo quan lên vai nhẹ nhàng bước ra sân. Đó là nghi thức đầu tiên thu hút mọi người đến viếng tang và chứng giám cuộc đưa tiễn người quá cố.

Theo cụ Ngô Mậu Hạnh 92 tuổi ở thôn Mỹ Lộc Thượng là người đóng vai phương tướng, duy nhất hiện nay còn sống kể lại: Khi linh cửu ra sân có một người thấp đậm béo đen thủ vai thổ địa ăn vận áo đen quần đen thắt lưng màu hoàng thổ, đầu chít khăn đỏ gọi là thần thổ địa dẫn đường bước đi vừa đi vừa phe phẩy quạt ba tiêu và múa theo nhịp bài ca *thổ thần hướng đạo*:

*Long hạc càn khôn giáng hạ trần
Thời lai thông tống cát đằng vân
Chiêm chiêm hạc lãnh khứ man man
Chúc đồ sai giả dùng tử hoang
Truyền nhị viên thiên tướng!*

Lập tức hai người thủ vai Phương tướng dáng oai phong lẫm liệt tướng mạo đường đường bước ra, đầu đội kim khôi bạc, mặc áo giáp bạc, thắt đai kim tuyến bạc, đi dày hia bạc, một viên cầm đại đao huyền túc, (đại đao cán dài), một viên cầm hồ đầu ngân thương (thương nhọn cán dài) bước ra hai bên phía trước linh cửu vừa đi vừa trở thân oai hét lớn:

*Thừa mạng khâm thừa phát thổ
Phụng sắc ban sai tốc đáo lai*

*Khâm thừa chư tướng thừa chư tướng
Trên khâm thừa chư tướng
Dưới sai khiến quân binh
Đao huyền túc đoạt thất tinh
Lai mổ thương phù trì bát quái!
Chớ cho quân mai đi loạn động
Chớ cho quân quỷ quái hỗn hàng
Bảo tang gia cho ta biết họ biết cương
Thừa phong mạng yên cư yên xứ
Trên sơn thành các xứ
Dưới sai khiến quân tử tử phương
Có tà nào đột nhập huyết trung
Giải gươm nộ tục ly cảnh ngoại*

Bài ca vừa có nội dung thừa lệnh hoàng thiên hậu thổ, thừa lệnh chư tướng thần linh sai khiến quân binh bảo vệ linh cửu, trừ yêu quái hỗn hàng, yêu tà đột nhập, diệt bọn man di loạn động giữ bình yên tứ phương bản xứ.

Hai phương tướng vừa đi vừa hò hét, đọc to bài Hành linh quan hào sảng vang động, vừa múa vũ khí lúc gạt bên này lúc chém bên kia, lúc vung cao lúc hạ thấp. Theo quan niệm của dân gian việc trừ tà trừ yêu là quan trọng để khiến chúng không làm hại được gia đình thân chủ. Ngoài việc trừ yêu tà mang tín ngưỡng phần âm cũng còn có một ý nghĩa khác là ngăn chặn những kẻ xấu lũ man di đến quấy phá nhiễu loạn việc đưa tang.

Di sản phương tướng xuất uy - thổ thần hướng đạo còn có một mục đích khác là triển khai thành một nghi lễ tôn giáo tín ngưỡng thực thụ, từ lúc âm công cất lên điệu *hò đưa linh* đưa linh cửu ra đến thổ địa dẫn đường cùng với bài phương tướng xuất uy múa đao thương hò hét cộng với tiếng trống, tiếng sanh, tiếng kèn đồng vang động, cùng với đó cờ quạt hai hàng tiền đưa người quá cố trong khói trầm nghi ngút làm vơi đi sự khốc lóc buồn thảm của gia chủ đối với người quá cố và họ cùng đi theo xe tang một đoạn đường đến

bến đò để tỏ lòng nhớ thương tri ân tiễn biệt người quá cố về nơi an nghỉ cuối cùng.

Sau khi đưa linh cửu lên thuyền chèo đi, người ta lại sử dụng các điệu hò: *Mái sắp, mái chèo, mái ba, mái nện* với điệu hò đưa linh. Trong đó hò chính là người gõ sanh đánh nhịp, người hò thứ hai là người chèo lái, người hò thứ ba là người tát nước trong thuyền. Những âm công, lảng giềng đi trên thuyền đều hò xố theo, tiếng hò man mác đầy tình thương nỗi nhớ. Nhiều câu hò mang nội dung *thập ân phụ mẫu* nói lên 10 công đức của cha mẹ khi đời khổ lúc hàn vi, tần tảo nuôi nấng cháu con, một đời sống với xóm làng đầy nghĩa tình sâu nặng, làm cho người đi trên thuyền, người hai bên bờ sông dõi nhìn theo cảm động với tấm lòng bùi ngùi thương cảm.

Nhiều năm gần đây đã hình thành mạng lưới giao thông rộng rãi đều khắp. Việc đưa linh cửu bằng thuyền đã được thay thế đưa linh cửu bằng ô tô thay thế cho việc chèo thuyền mệt nhọc. Chính vì thế các điệu hò trên thuyền không còn được ứng dụng như xưa nữa. Tuy nhiên điệu *Hò đưa linh*, và điệu *múa âm công* cùng với điệu *Phương tướng xuất uy - Thổ thần hướng đạo* vẫn còn nhiều địa phương ở Lệ Thủy, Quảng Ninh và hầu hết các địa phương khác trong tỉnh sử dụng và vận dụng một cách rộng rãi. Tuy nhiên điệu *Phương tướng xuất uy - Thổ thần hướng đạo* chỉ làm được phần hành động về vũ đạo võ thuật còn bài hô hành linh quan thì không mấy ai nhớ được.

Rõ ràng điệu *Phương tướng xuất uy - Thổ thần hướng đạo*, kết hợp với các làn điệu đưa linh và các điệu hò trên thuyền lúc đưa linh cửu đi đã trở thành một di sản văn hóa mang đậm tín ngưỡng tâm linh tôn giáo đặc sắc, một phong tục đẹp đầy chất nhân văn mà ông cha ta đã sáng tạo và lưu truyền từ bao đời nay ■